UDC 376-056.264:373.2:159.93 DOI: https://doi.org/10.64076/iedc261112.09

Sensory Development in the Practice of a Speech-language at a Preschool Education Institution

Viktor Hladush
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr
https://orcid.org/0000-0001-5700-211X
Liliia Nazaruk
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr

Abstract. *The purpose of this publication is to highlight one of the approaches in the work of a speech therapist in a preschool education institution. The presence of speech disorders in preschool children hinders the process of their acquisition of primary life competencies, in particular, successful communication among peers. The elimination of speech disorders in preschoolers combined with sensory development has good prospects, so the targeted correctional program should take this into account.*
Keywords: *sensory development, speech development disorders, communicative competencies, speech therapy assistance, preschool children.*

Сенсорний розвиток у практиці роботи логопеда закладу дошкільної освіти

Віктор Гладуш
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир
https://orcid.org/0000-0001-5700-211X
Лілія Назарук
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

Анотація. *Метою публікації є висвітлення одного із підходів у роботі логопеда закладу дошкільної освіти. Наявність порушень мовлення у дітей дошкільного віку гальмує процес оволодіння ними початкових життєвих компетентностей, зокрема, успішної комунікації серед однолітків. Усунення мовленнєвих порушень у дошкільників у поєднанні із сенсорним розвитком має гарні перспективи, тому цільова корекційна програма має враховувати це.*
Ключові слова: *сенсорний розвиток, порушення мовленнєвого розвитку, комунікативні компетентності, логопедична допомога, діти дошкільного віку.*

Сенсорний розвиток дитини з порушеннями мовленнєвого розвитку пов'язаний із сприйняттям, яке найбільш активно розвивається в дошкільному віці. Значення сенсорного розвитку в ранньому та дошкільному дитинстві важко переоцінити. Саме цей вік найбільш сприятливий для вдосконалення діяльності органів чуття, нагромадження уявлень про навколишній світ. Психологи

відзначають, що хоча аналізатори функціонують відразу після народження, сенсорний процес лише поступово стає сприйняттям, а не є ним спочатку.

У Базовому компоненті дошкільної освіти України (2012 р.) вперше виділено окрему освітню лінію "Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі" [1].

Аналіз літературних джерел і практики виховання й навчання дошкільників із порушеннями мовленнєвого розвитку (Л. Андрусишина, Н. Антохіна, К. Луцько, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко та ін.) свідчить про порушення у дітей зорового й фонематичного сприймання, слухової та зорової уваги, вербальної пам'яті, словесно логічного й абстрактного мислення, емоційно-вольової сфери негативно впливає на їхній загальний і мовленнєвий розвиток.

Загальна риса особистості дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку, на думку дослідників, полягає в тому, що мовленнєва вада створює особливе становище у всіх дітей, незалежно від виду та ступеня порушення. Відхилення у розвитку викликають, перш за все, порушення в комунікативній діяльності, мовленнєвому спілкуванні. У дошкільників із порушеннями мовлення системний характер порушень пізнавальних процесів проявляється у недостатності та у деяких випадках патологічності операцій мислення, пам'яті, уваги [2].

Вивчення літератури показало, що розвиток сенсорних здібностей дитини у дошкільному віці є важливим компонентом сензитивного періоду, який сприяє переходу від застосування предметних взірців до використання загальноприйнятих сенсорних еталонів, сприяє формуванню вміння оперувати ними у мовленні, у ігровій діяльності, ознайомленні з оточуючим світом – своєчасному і рівномірному визріванню особистості. До сенсорного розвитку дошкільників залучаються всі педагогічні працівники ЗДО: вихователі, психологи, педагоги музичного та фізичного виховання, але провідну роль відіграє вчитель-логопед. Він оцінює рівень мовленнєвого розвитку дітей та складає програму втручання (логопедичної допомоги) та прогнозує результати її ефективності.

У закладі дошкільної освіти логопедична допомога передбачає створення спеціальної програми корекційно-розвиткової роботи, спрямованої на комплексний розвиток сенсорної та комунікаційної сфери вихованців. Зазначимо, що при створенні програми доцільно враховувати класичні положення культурно-історичної теорії розвитку психіки, діяльнісного підходу, концепції сенсорної інтеграції, а також принципи індивідуалізації та комплексності корекційного впливу.

Метою програми є розвиток сенсорної сфери дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями шляхом формування повноцінного сенсорного сприймання, удосконалення роботи аналізаторних систем, активізації мовленнєвої діяльності та розвитку пізнавальних процесів.

Для досягнення поставленої мети передбачаються такі завдання: розвивати зорове, слухове, тактильне, просторове та кінестетичне сприймання; формувати сенсорні еталони кольору, форми, величини та просторових відношень; удосконалювати дрібну та загальну моторику; стимулювати розвиток мовлення через сенсорну діяльність; розвивати увагу, пам'ять, мислення та уяву;

формувати навички сенсорного обстеження предметів; сприяти емоційному благополуччю та підвищенню пізнавальної активності дітей; створювати умови для соціалізації та успішної адаптації дитини до освітнього середовища.

Важливим у розробці програми має бути врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, рівень їх мовленнєвого розвитку, особливості сенсорної сфери та психоемоційного стану. Програма повинна ґрунтуватися на низці принципів, які забезпечують її ефективність та цілісність [4]. Одним із провідних є *принцип комплексності*, що передбачає поєднання сенсорного, мовленнєвого, моторного та емоційного розвитку дитини. Сенсорна діяльність тісно інтегрується з мовленнєвими вправами, руховими завданнями та пізнавальною активністю.

Принцип індивідуального підходу, який полягає у врахуванні особливостей кожної дитини, її можливостей, потреб, темпу роботи та рівня сформованості сенсорних навичок. Для дітей добираються завдання різного рівня складності, що забезпечує доступність матеріалу та підтримує мотивацію до діяльності.

Принцип систематичності та послідовності передбачає поступове ускладнення завдань і вправ, перехід від простих сенсорних дій до складніших форм аналізу та узагальнення. Сенсорний розвиток здійснюється регулярно та цілеспрямовано, що забезпечує стійкість сформованих навичок.

Принцип діяльнісного підходу реалізується через активну участь дитини у різних видах практичної діяльності. Діти не лише спостерігають за предметами, а й виконують дії з ними: порівнюють, групують, сортують, моделюють, досліджують текстури, форму та інші властивості.

Особливого значення набуває принцип *емоційної комфортності*, який передбачає створення доброзичливої атмосфери, підтримку позитивних емоцій та формування ситуації успіху. Це особливо важливо для дітей із мовленнєвими порушеннями, які часто мають невпевненість у собі, труднощі комунікації та підвищену тривожність.

Вивчення педагогічного досвіду свідчить, що структура програми має охоплювати кілька взаємопов’язаних напрямів роботи [3]. *Першим напрямом* є розвиток зорового сприймання. У межах цього напряму проводяться вправи на розпізнавання та диференціацію кольорів, форм, величин, просторового розташування предметів. Використовуються дидактичні ігри, сортери, мозаїки, конструктори, пазли, картки та предметні зображення. Діти навчаються порівнювати предмети, знаходити спільні та відмінні ознаки, класифікувати об’єкти за певними властивостями.

Другий напрям передбачає розвиток слухового сприймання та фонематичних процесів. У процесі занять використовуються музичні ігри, вправи на впізнавання звуків навколишнього середовища, визначення сили, висоти та тривалості звуку, розвиток слухової уваги та слухової пам’яті. Значна увага приділяється формуванню фонематичного слуху, який є важливою передумовою правильного мовленнєвого розвитку.

Третім напрямом є розвиток тактильного та кінестетичного сприймання. Для цього застосовуються сенсорні коробки, тактильні доріжки, масажні

м’ячики, ігри з піском, водою, крупами, тканиною та природними матеріалами. Діти вчаться розрізняти текстури, температуру, форму та вагу предметів через дотик. Такі вправи позитивно впливають на розвиток дрібної моторики, координації рухів та мовленнєвої активності.

Окремий напрям програми спрямований на розвиток просторового орієнтування та моторики. Діти виконують вправи на орієнтацію у схемі власного тіла, визначення напрямків, координацію рухів, розвиток рівноваги та моторного планування. Використовуються рухливі ігри, фізкультурні вправи, логоритміка та елементи сенсорної інтеграції.

Важливою складовою програми є мовленнєвий супровід сенсорної діяльності. Під час виконання вправ логопед повинен стимулювати дітей називати властивості предметів, описувати свої дії, відповідати на запитання, складати короткі висловлювання. Це сприяє активізації словникового запасу, розвитку зв’язного мовлення та комунікативних навичок.

Для реалізації програми використовуються різноманітні методи та форми роботи. Серед основних методів можна виділити ігрові, практичні, наочні та словесні методи. Програма передбачає проведення індивідуальних, підгрупових та фронтальних занять. Індивідуальна форма роботи дозволяє враховувати особливості конкретної дитини та коригувати труднощі розвитку.

Для підвищення ефективності корекційно-розвиткової роботи важливим є залучення батьків до реалізації програми. Співпраця педагогів і сім’ї забезпечує системність корекційного впливу та позитивно впливає на результати розвитку дитини.

Отже, програма корекційно-розвиткової роботи логопеда є комплексною системою педагогічного впливу, спрямованою на розвиток сенсорної сфери дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями. Її реалізація сприяє гармонійному розвитку дитини, активізації мовлення, формуванню сенсорного досвіду та підвищенню готовності до подальшого навчання і соціальної адаптації.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні | Міністерство освіти і науки України (mon.gov.ua)

2. Король А. В. Поняття "раннє логопедичне втручання" як важливий компонент пропедевтики мовленнєвих порушень. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2025. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.48.11 3.

3. Котлова Л. О., Іскрижицька А. М. Корекційно-розвивальний потенціал засобів сенсорної інтеграції в роботі над активізацією мовлення дітей дошкільного віку. *Наука і освіта*. 2026. № 1. С. 126-132.

4. Трофименко Л. Теоретичні засади логопедичної допомоги дітям раннього дошкільного віку: сучасний стан проблеми. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2026. № 2 (122). С. 230–244 DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.340